

Аутокефалност на цариградски начин

Атанасије Зоитакис, доктор историјских наука, професор на Катедри за историју Цркве (Историјски факултет Московског државног универзитета „М. В. Ломоносов“)

Данас је православни свет подељен. У Украјини, Северној Македонији, Црној Гори и Абхазији ситуација је нестабилна. Повод за „превирање“ представља проблем аутокефалности. Постоји неслагласје око тога ко, под којим условима и на који начин може да објави постојање нове Помесне Православне Цркве.

Очигледан пример представља ситуација у Цркви Чешких земаља и Словачке. Ове године обележава се 70 година аутокефалности те Цркве, коју је добила од Руске Православне Цркве. Међутим, Цариградска Патријаршија не признаје њену аутокефалност, чак је 27. августа 1998. године издала посебан „Патријаршијски и Синодски Томос о давању аутокефалности светој Православној цркви у чешким земљама и Словачкој“. Од тада било какви покушаји чешких и словачких хришћана да се присете улоге Руске Цркве изазивају прилично сурову реакцију. Читајући писма из Фанара, задивљује необично груб језик дипломатских докумената. У Цариграду су незадовољни „нарушавањем договора“ и „непоштовањем установљеног црквеног и канонског поретка“. Аутокефалност из 1951. године називају „незаконитом“, карактеришу је као „негативни,

експлицитно неканонски, безначајни догађај“. „Сумњају у искреност и поштење“ и захтевају да се „напокон изучи историја и канонско право... и да се не изазивају провокације“, јер, у супротном, прете санкцијама, па чак и укидањем аутокефалности након чега последично наступа изузимање „из Светих диптиха Православних аутокефалних Цркава“.

Покушај договора

Међу уредбама Васељенских сабора не постоје канони који регулишу давање аутокефалности. Управо то представља разлог савремених сукоба.

Идеја решавања нагомиланих проблема у православном свету појавила се на новом Свеправославном сабору почетком XX века. Тада су се поглавари Помесних Цркава активно дописивали и усагласили оквир тема које ће бити изнете на свеправославној дискусији.

Међуправославна припремна комисија.
Ватопедски манастир, 8-23. јун 1930. год.

Прво свеправославно саветовање.
Острво Родос, 24-30. септембар 1961. год.

Светски ратови, Руска револуција, прогон Грка из Мале Азије и други догађаји спречили су одржавање Сабора. Међутим, од 8. до 23. јуна 1930. године у атонском манастиру Ватопед одржан је скуп на коме су поглавари Помесних Цркава усагласили оквир тема које би требало размотрити на сабору. Поред осталих, била је заступљена тема „Предуслови и начин давања аутономије и аутокефалности“.

Године 1961. на острву Родос одржано је Прво свеправославно саветовање уз учешће већине Помесних Цркава. Скуп је потврдио важност разматрања проблема аутокефалности на

предстојећем сабору. На I Свеправославном предсаборном саветовању 1976. године тема „Аутономија и начин њеног проглашавања“ нашла се међу десет тема дневног реда Светог и Великог Сабора.

Међуправославна припремна комисија у новембру 1993. године у швајцарском граду Шамбезију је напоскон заиста почела да разматра тему аутокефалности.

На почетку заседања наступио је митрополит швајцарски Дамаскин, секретар комисије, који је рекао у чему се Православне Цркве слажу, а где им се ставови разликују. **Навешћемо неколико најважнијих цитата из тог рада:**

- „Све свете Православне Цркве се слажу да је за проглашење аутокефалности неопходан свеправославни пристанак“.

- „Канонско давање аутокефалности није могуће без претходне потврде свеправославног консензуса“.

- „Еклесиолошка и канонска основа институције аутокефалности гарантује једнакост аутокефалности свих помесних аутокефалних Православних Цркава“.

Као резултат дискусије имали смо да су Помесне Цркве (на заседању нису присуствовале само Јерусалимска и Грузијска Патријаршија) скоро потпуно усагласиле текст документа „Аутономија и начин њеног проглашавања“, према коме давање аутокефалности надаље може бити могуће само уз одобрење свих Помесних Цркава, а да се „Црква, која је проглашена за аутокефалну, уводи у заједницу Православних Цркава као равноправна и да поседује све опште православне утврђене канонске привилегије (диптихе, помињања, међуправославне односе итд.)“.

**Митрополит халкидонски Мелитон
и митрополит швајцарски Дамаскин
на предсаборном саветовању у Шамбезију, 1976. год.**

**Прво свеправославно
предсаборно саветовање.
Шамбези, Швајцарска, 1976. год.**

Неопходни услови за давање аутокефалности према тачки 3 датог документа били су: „сагласност Цркве-Мајке и загарантован свеправославни консензус“. Након испуњавања поменутих услова процесу се прикључивао Васељенски Патријарх. „После добијања молбе од потчињене црквене области, Црква-Мајка оцењује постојеће еклесиолошке, канонске и пастирске предуслове за давање аутокефалности. У случају ако Помесни Сабор, као највиши црквени орган, да сагласност, он подноси одговарајући предлог Васељенској Патријаршији тражећи свеправославни консензус, информишући остале Помесне Аутокефалне Цркве“. Даље у тачки б) стоји: „Свеправославни консензус изражава се једногласно на Сабору Аутокефалних Цркава“.

Преостало је само договорити се како се даје аутокефалност која се добија након заједничке сагласности свих Помесних Цркава: ко и како потписује одговарајући документ.

Међутим, постигнути успех није успео да се реализује. Цариградска Патријаршија, која председава Међуправославном припремном комисијом, није сазивала заседања шест година. Постојао је покушај 1999. године, али је све висило у ваздуху због ранијег избијања трогодишње естонске црквене кризе. Цариградска Патријаршија је захтевала да упоредо са свепризнатим Помесним Црквама у заседањима учествује тзв. Естонска Апостолска Православна Црква, која је настала на канонској територији Руске Православне Цркве, али је под јурисдикцијом Цариградске Патријаршије. Природно, Руска Православна Црква се није могла сложити са овим приступом.

Митрополит Иларион, учесник заседања Међуправославне комисије за припрему Светог и Великог Сабора 10-16. децембар 2009. год. и 22-26. фебруар 2011. год. у Шамбезију.

Митрополит Иларион (први здесна) на IV свеpravославном предсаборном заседању. Шамбези, Швајцарска, 6-13. јун 2009. год.

Цариградска Патријаршија се 2008. године одриче претходних потраживања и поново отвара пут ка обнови преговора. Разматрање аутокефалности настављено је на Међуправославној припремној комисији у децембру 2009. године. На овом заседању део Помесних Цркава заступао је став да Томос о аутокефалности потписује „Васељенски Патријарх као гласоговорник свеpravославног консензуса“. Истовремено, делегације Руске, Српске, Румунске, Бугарске, Пољске цркве и Цркве чешких земаља и Словачке сматрале су да Томос морају да потпишу представници свих Помесних Цркава. У тачки 3в. документа из 2009. године стајало је: „Изражавајући сагласност Мајке-Цркве и свеpravославног консензуса, Васељенски Патријарх званично даје аутокефалност Цркви која је поднела захтев објављујући Томос о аутокефалности. Тај Томос потписује Васељенски Патријарх, а својим потписима у њему сведоче Његова Блаженства Предстојатељи Пресветих Православних Цркава, које је Васељенски Патријарх позвао ради потписивања.“ Ипак, питање садржаја Томоса и начина потписивања било је пренето за следеће заседање Међуправославне припремне комисије (2011. године).

Но, 2011. године поново није био успостављен консензус јер су важећи прописи предвиђали усвајање докумената само у случају једногласног одобрења свих Помесних Цркава, а пут ка решавању проблема аутокефалности био је ближи него икад. У новембру 2011. године митрополит Иларион, председавајући Одељења за спољне црквене послове Руске Православне Цркве, истакао је да „још треба решити неке детаље техничке природе“. Суштина неслагања била је у следећем: делегација Цариградске Патријаршије је инсистирала да се потпис Васељенског Патријарха испод Томоса о аутокефалности посебно истакне (предложено је да се дода реч „апофенет“ (грч. одлучује), а да уз потписе Предстојатеља осталих Помесних Православних

Црква стоји реч „синапофенете“ (грч. заједнички одлучују). Делегација Руске Православне Цркве је изразила мишљење да Томос треба да буде одобрен истим потписима Предстојатеља свих Помесних Православних Цркава, а да Цариградском Патријарху, наравно, треба да буде додељено прво место међу једнакима.

Ипак, у априлу 2011. године питање аутокефалности привремено је изузето из дискусије на иницијативу Цариградског Патријарха Вартоломеја, који је упутио писма Помесним Православним Црквама са предлогом да се одржи Свеpravославни Сабор, а да се дискусија око спорног питања одложи за боља времена.

Синаксис Предстојатеља и представника Помесних Православних Цркава. Истамбул, Турска, 6-9. март 2014. год.

Најсветији Патријарх московски и целе Русије Кирил и митрополит Иларион на заседању Предстојатеља Помесних Православних Цркава. Шамбези, Швајцарска, 22-27. јануар 2016. год.

На Синаксији Поглавара 2014. године одлучено је да се тема аутокефалности поново разматра у оквиру припремне комисије ради подношења Свеpravославном Сабору. Но, до разматрања ипак није дошло, а формални изговор је био наводни недостатак времена. Ипак, 2015. године Поглавари Грузијске, Српске и Бугарске Православне Цркве у преписци са Патријархом Вартоломејем залагали су се за увођење теме аутокефалности у Свети и Велики Сабор.

На Скупу Предстојатеља Помесних Православних Цркава 2016. године Руска Православна Црква је упорно предлагала да се реше заостале несугласице поводом питања о давању аутокефалности. Међутим, Цариградски Патријарх је одбио изјавивши да то може довести до одлагања сазивања Свеpravославног Сабора. Ипак, Фанар је поново обећао да се неће мешати у црквена посла у Украјини ни пре, ни после Сабора. „Ми смо поверовали тим речима“, изјавио је председавајући ОСЦП-а митрополит Иларион за грчку новинску агенцију „Ромфеа“. „Мислили смо

ако већ тако каже Васељенски Патријарх, хајде да, како нам обећава, одржимо Сабор, а затим наставимо разматрање теме аутокефалности. Нисмо смели да му поверујемо, преварио нас је. И то је била наша велика грешка“.

И заиста, епископ авидски Кирил, јерарх Цариградске Патријаршије, у чланку „Украјинска аутокефалност“ искрено је признао да чак ни ратификација документа о аутокефалности од стране Критског сабора ништа не би променила: Цариград би наставио да делује на основу урођеног схватања своје „примарне улоге“ у Православној Цркви.

Од „сестара“ до „ћерки“

Ослањајући се на својеврсно слободно тумачење канона, Фанар је покушао да оправда своју „јединствену привилегију да прима апелационе молбе од архијереја и свештенства“ свих Помесних Цркава. Временом је показао претендовање на контролисање читаве православне дијаспоре.

Епископ авидски Кирил

Доктрина аутокефалности је такође претрпела промене. Још средином XIX века, најављујући стварање Грчке Цркве, Фанар је изјављивао да се „од сада Православна Црква у Грчком краљевству проглашава и именује духовном сестром некадашње Мајке-Цркве – Васељенске Патријаршије“. Васељенска Патријаршија више неће бити „Мајка“, него „Сестринска црква“ (Томос из 1850. године).

Треба напоменути да, иако је Грчка Црква била под директном јурисдикцијом Цариграда, све је било одлучено на сазваном Светом и Великом Сабору уз учешће представника других Помесних Цркава.

Аутокефалност Грчке Цркве била је прилично јако ограничена, али се у каснијим томосима ситуација још више променила, али не у корист Помесних Цркава. Издајући нове томосе о аутокефалности, Цариград је наставио да ограничава права Помесних Цркава (притом, одлуке су се доносиле појединачно, не консултујући се са другим Црквама). Документи блиски нашем времену представљају нарочито илустративне примере горепоменутог.

У томосима Православне Цркве чешких земаља и Словачке (1998) и тзв. Православне Цркве Украјине (2019) ради се о суштински ограниченим правима.

Цариград задржава право да опозове аутокефалност, регулише структуру и принципе власти, забрањује духовно окриље пастве у иностранству, наређује добијање светог мира од „Цркве-Мајке“, задржава монополско право да буде модератор у комуникацији нових аутокефалија са Помесним Црквама.

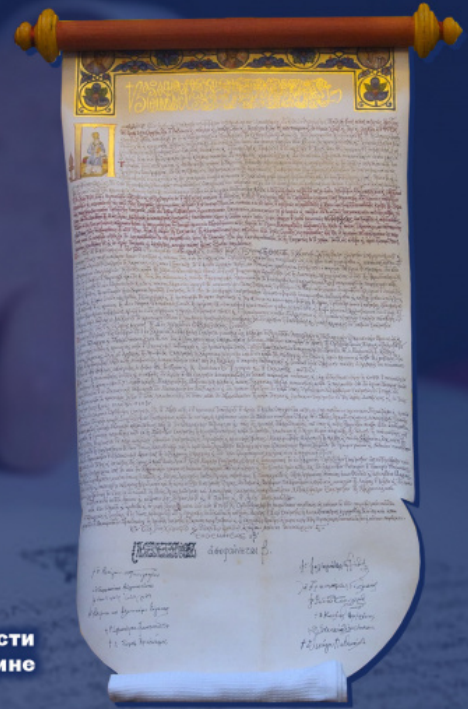
Фактички, Цариград проглашава себе за поглавара свих Помесних Цркава, што је директно прописано у томосу тзв. украјинске „Цркве“: „Аутокефална Црква у Украјини за своју главу познаје Најсветији Апостолски и патријаршијски Престо, управо као и остали Патријарси и Предстојатељи“.

Цариград покушава да буде јединствен по свом статусу „старатељ“ свим осталим Помесним Црквама, вршећи надзор над њима.

Патријарх Вартоломеј потписује томос о аутокефалности Православне Цркве Украјине

Томос о аутокефалности Православне Цркве Украјине

Очигледно је да су претензије Цариграда на „јединствено“ право давања аутокефалности лишене не само историјских и канонских основа, него да директно противрече свим договореним приступима поводом овог питања на свеправославном нивоу. Притом, неопходно је истаћи да је пре неких 10 година сам Фанар инсистирао на постизању свеправославног консензуса око овог питања. Са друге стране, истовремено је дао „аутокефалност“ „Православној Цркви Украјине“, не размотривши питање ни на једном свеправославном сабору, не добивши одобрење Помесних Цркава, идући против свих православних канона и прецртавши вишегодишњи рад на постизању општег консензуса.

Перевела Мила Матић

Извор: <https://mospat.ru/sr/authors-analytics/87324/>